

Ontstaan en groei van het co.

Er was reeds het vocaal concerto: koren die met elkaar samenspeelden, in de barok soms erg praalzuchtig: concerti van 8, 12 of 16 koren, opgesplitst in 4. In de liturgie kent men ook het antifonale gezangen met halfkoren.

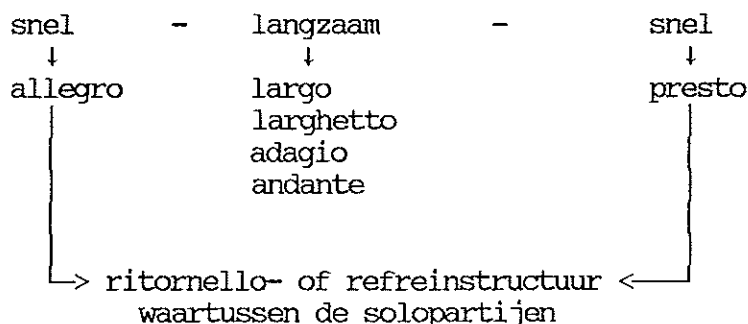
Hoe is het instrumentaal co gegroeid en aanvaard. Dit is pas vanaf de jaren 1700 en wel omverschillende redenen:

1. pas vanaf ± 1500 werd het instrument meer gewaardeerd in hogere kringen; voordien was het WOORD de enigste manier om het goddelijke, het verhevene te bezingen
2. de uitvinding van nieuwe (groepen) instrumenten, vooral de familie der violen; de (sopraan)viool benadert sterk de menselijke stem en kon wedijveren met operazangers.
3. naast adel en geestelijkheid ontstaat een derde maatschappelijke klasse: de burgerij; deze klasse luistert anders naar muziek: natuurlijkheid, doorzichtigheid, melodische lijn doen stijl en vorm van muziek veranderen; ontroering en ontspanning staan voorop.

Hierin past de ontwikkeling van het concerto. Dit genre vulde de leemte op van het reeds bestaande orkest t.b.v. theater- en kerkmuziek. Het gegeven dat één instrument of een klein groepje instrumenten alleen muziek zongen was vanuit maatschappelijk oogpunt redelijk revolutionair. Vocaal (stem naar God) was dit reeds een lang aanvaard gegeven. Dus: vanaf 1600 rustige groei van instrumentale muziek. In haar eerste onafhankelijk worden nog sterk o.i.v. vocale muziek. Vanuit het chanson ontwikkelt zich de canzona: de stijl lijkt op het chanson → een licht en ontspannen instrumentaal stuk met soms eenvoudig contrapunt; hierbij worden weinig instrumenten gebruikt. Dit genre valt stilaan in delen uiteen. Dit wordt het begin van het ontstaan van het genre sonate. Tijdens de 17e eeuw zeer veelvuldig beoefend. Het wordt vanaf 1680 deels overgenomen door het genre concerto. We komen zo terecht in de 18e eeuw.

Principe: - groepen van instrumenten worden tegenover elkaar geplaatst
- melodie en bas staan als polen tegenover elkaar
- het werk bestaat uit zelfstandige delen
afzonderlijk niet nieuw maar het combineren van deze elementen in één muziekwerk maakt het concerto nieuw

Het co is een symmetrisch drieluik:

Solist verandert graag de sfeer, de emotie (moduleren) terwijl het orkest steeds de sfeer bevestigt. De solist vernieuwt, het orkest volgt. Snelle delen aandacht op contrasten; ritme is motorisch ≈ stuwend waarin

hamerende b.c. het (dol)draaiende beweging onderstreept

langzame deel: aria-achtige melodie, cantabile, wisselend

concerto grosso

↓

ripieno: het eigenlijke orkest met b.c.

concertino: 3 à 5 geselecteerde musici met b.c.

→ klein concerto ← *inst. ensemble*

verdween stilaan

concerto solo

↓

idem = tutti met b.c.

solist zonder b.c.

van grote betekenis
gebleven

Belangrijke componisten:

Corelli (1653-1714) opus 6 nr.8: kerstconcerto

Marcello (1686-1739)

Tartini (1692-1770)

Locatelli (1695-1764)

Albinoni (1671-1750)

Geminiani (1687-1762)

Torelli (1658-1709):

ls / Bolayno

- geeft definitieve vorm: drie bewegingen
- thema's van soli en tutti verschillend
- ontwikkeling van ritornellovorm: kwam tot grote bloei bij

VIVALDI (1678-1741)

↓

Venetië; ± 500 co's waarvan 2/3 solo, waarvan 2/3 vico's

Wat maakt hem zo anders, zo belangrijk, zo eeuwig, zo populair?

Kenmerken van zijn muziek:

- melodieën komen spontaan en natuurlijk over, kosten geen moeite, ontroeren vanzelfsprekend, evenwichtig, duidelijk
- het ritme is aangenaam krachtig
- thema's zijn beknopt, spreken aan, treffen ons onmiddellijk
- de middendelen zijn zeer melodius ≈ zangerig, expressief ≈ ontroeren
- de spanning in de muziek, het dramatische wordt geleid door de solist
- muziek is vaak beeldend ≈ programmatisch.

RV = Ryom Verzeichnis; rangschikking van de werken van Vivaldi door Peter Ryom in 1974. Er zijn nog andere catalogi.

Opus 3 L'Estro Armonico De Harmonische prikkel

Opus 4 1714 La Stravaganza Het Uitzonderlijke

Opus 8 1725

Il Cimento dell' Armonia e dell' Inventione of De Twist tussen Harmonie en Inventie: twaalf concerten (dus 12 x 3 delen) die beginnen met de beroemde Vier Jaargetijden (Le Quattro Stagioni) getoondicht vanuit vier sonnetten, wellicht door hemzelf geschreven. Soms heel doorzichtig (makkelijk, naïef, letterlijk) wordt aan Tommalerei gedaan. Vanuit muzikaal opzicht knappe meesterwerken.

Vivaldi heeft o.m. J.S.Bach beïnvloed. Bach heeft zelfs een aantal concerten van Vivaldi bewerkt.

DE VIER JAARGETIJDEN

beoogde nieuwe harmonie: deze tegenpool te accentueren, meende dus dat hij met iets nieuw kwam, was ook zo, topkunstwerk uit de barok → opent de poort naar Haydn (moet dat gekend hebben); de klavecimbel moet hoorbaar zijn d.w.z. dat zware orkestratie eigenlijk niet mogelijk is zonder te "liegen" (bv. Karajan)

DE VIER JAARGETIJDEN

RV 269 La Primavera, De Lente. majeur

- Allegro 3'26
 - rit.: het ontwaken van de lente; b.c. ondersteunt dansachtige muziek en de vogelzang begroet de lente; na deze rust enige onrust met wind, donder en bliksem en dan terug vredeigheid.
 - Opbouw: ontspanning - spanning - ontspanning

- Largo 2'25
 - vioolsolo: slaap van de herder → melodie
 - violen: geritsel van de bladeren → onderliggende 2e melodie
 - altviolen: geblaf van de hond → b.c.: ritmisch motief

- Allegro 3'53
 - geen contrasten, genoeglijke stemming: het is de rondedans van herders (pastoraal) en nymfen; veel herhalingen → dans
 - pedaaltoon: doedelzak → landelijk instrument

RV 315 L'Estate, De Zomer mineur

- Allegro non molto 5'25
 - rit. 1 en 2: verzengende hitte, moeheid, loomheid; melodie: korte motiefjes in dalende drukkende sfeer onderbroken door vogelgeluiden in de soloviolen
 - rit.3: hevige winden en in soloviool de klacht waarna rit.4 woeste windvlagen

- Adagio - Presto 2'00
 - adagio: voortzetting in soloviool van lome sfeer uit deel 1 met begeleiding van orkestviolen → zoemende insecten
 - presto: onderbreking moeheid met bliksem en donder → b.c.

- Presto 2'40
 - heftige natuur is blijvend en meeslepend van aard: snel na elkaar gespeelde tonen, hoge tonen, dubbelgrepen, stijgende en dalende toonladderfiguren, plotse pauzen; daartussen kort soloviool

RV 293 L'Automno, De Herfst majeur

- Allegro 5'01
 - rit.1: zelfde vrolijkheid als beweging 1 van de lente; schildering van landelijk ronde-dans-tafereel na de oogst: steeds herhaling van één enkel huppelend dansmotief; overname door soloviool
 - naast dansers zijn er de pogingen van de dronkaards om te dansen
 - het positieve van de dans gaat over in het negatieve van de dronken slaap

- Adagio molto 2'19
 - slapende dronkaards dromen onrustig na flink gedronken te hebben

- Allegro 3'07
 - de jacht komt stilaan op dreef: toename van muzikale activiteit; dan opjagen van het wild en jachtvreugde, gewerschoten, hondengeblaf: verwonding van dier en sterven
 - het positieve van de jacht gaat over in het negatieve van de verwonding en de dood van het dier

RV 297 L'Inverno, De Winter mineur

- Allegro non molto mineur 3'22
 - rit.1: snijdende kou, dissonante klanken; weinig melodie, star ritme, sinistere sfeer waarna in virtuoze soloviool stormwind opsteekt hetgeen aanleiding geeft tot voetengetrappel en tandengeklapper. Weinig melodie wel stuwend ritme en dissonantie

- Largo majeur 1'59
 - violosolo: gezellig samenzijn bij haardvuur; mooie melodische ontplooiing
 - pizzicato: eentonig getik van regendruppels

- Allegro mineur 3'04
 - soli (begint!) en tutti vaak in elkaar overgaan
 - soli waagt zich op glas ijs, valt, probeert terug en virtuoos
 - pedaaltoon tot halverwege: eindeloze ijsvlakte; dan breekt en smelt ijs weg → pedaaltoon houdt op
 - een eerste gedachte aan de zomer komt op; eindigt op storm: volle katoen
 - spanningsverloop anders. ?: om af te sluiten

DE VIER JAARGETIJDEN

VIER SONNETTEN

Tekst: Antonio Vivaldi

DE LENTE

*De lente is gekomen en blij
verwelkomen de vogels haar met vrolijk gezang
en de bronnen stromen intussen zacht murmelend
bij het waaien van briesjes.*

*Bliksemflitsen en donderslagen, gekozen om de lente aan te kondigen,
komen opzetten, de lucht met een diep zwart bedekkend,
dan, wanneer zij zwijgen, zetten de vogeltjes opnieuw
hun betoverende gezang in.*

*Dan slaapt de geitenherder op het lieflijk bloeiend weideland,
bij het dierbare geruis van gebladerte en planten,
met zijn trouwe hond aan zijn zijde.*

*Bij het feestelijk geluid van de herderlijke doedelzak
dansen nymfen en herders
als de dierbare, schitterende lentehemel verschijnt.*

Vertaling: Kees Vlaarhogerduin

DE ZOMER

*Onder de drukkende hitte van de felle zon
kwijnt mens en kudde weg, en zelfs de pijnboom gloeit
de koekoek verheft zijn stem, waarop, zodra zij gehoord wordt,
de duif en de distelvink inzetten.*

*Een lieflijke bries waait, maar oorlogszuchtig
komt onverwachts de Borea erbij
en het herdertje weent, omdat hij vreest dat een wilde storm
hem boven het hoofd hangt, en hij vreest de gevolgen.*

*Aan zijn moede ledematen wordt de rust ontnomen
door de vrees voor bliksemschichten, wilde donderslagen
en de woedende zwerm vliegen en horzels.*

*Ach, zijn angsten zijn helaas maar al te gegrond
de hemel dondert en bliksemt, en hagel
knakt de korenaren en de trotse granen.*

Vertaling: Kees Vlaarhogerduin

DE HERFST

*De boer viert met gezang en dans
het grote plezier van de gelukkige oogst
en velen besluiten, aangeschoten door het vocht van Bacchus,
hun genoeg met de slaap.*

*De milde lucht die genoeg verschaft
maakt dat iedereen het dansen en zingen staakt,
zoals het jaargetijde, dat zeer velen uitnodigt
tot het grote genot van een zeer diepe slaap.*

*De jagers komen bij de nieuwe morgenstond naar buiten
om te gaan jagen met hoorns, musketten en geweren,
het wild vlucht en zij volgen het spoor.*

*Al ontzet en uitgeput bij het enorme lawaai
van musketten en geweren, bedreigt het gewonde wild de jagers;
het wild wordt het vluchten echter moe en sterft tijdens de achtervolging.*

Vertaling: Kees Vlaardingebroek

DE WINTER

*Stijf van de kou bibberen te midden van de ijzige sneeuw
bij de striemende slagen van een verschrikkelijke wind;
steeds met je voeten stampend lopen
en vanwege de strenge kou met je tanden klapperen;*

*Bij het vuur rustige en tevreden dagen doorbrengen,
terwijl buiten de regen iedereen doorweekt
lopen overhet ijs met langzame pas,
uit vrees te vallen voorzichtig glijden;*

*Snelle rondjes maken, op de grond vallen,
opnieuw het ijs opgaan en hard rennen,
toldat het ijs breekt en meegeeft;*

*Het horen uitbreken vanuit hun verbanningsoord
van de Sirocco, de Borea, en alle wedijverende luchtstromen,
dit is de winter, maar wat een vreugde brengt hij ons!*

Vertaling: Kees Vlaardingebroek